

Moralny imperatyw miłowania ojczyzny

„Lignum vitae” 10(2009) nr 10, s. 121-129.

W dzisiejszych czasach słowo „patriotyzm” pojawia się jedynie przy okazji rocznic wielkich zrywów narodowych, gdy Polska zmagala się z okupantem, który ze Wschodu czy Zachodu zagarniał polskie ziemie.

Upragniona wolność, która nadeszła wraz z obaleniem ostatniego wroga, którym był znienawidzony system komunistyczny, trwale na dalszy plan odsunęła pojęcie „patriotyzmu”, na korzyść innych modnych haseł właściwych dla pluralistycznego, konsumpcyjnego i otwartego na szeroki świat narodu. Różne filmiki reklamowe akcji wyborczych głoszą, że nasz kraj potrzebuje nowoczesnego patriotyzmu, wolnego od uprzedzeń i zaściankowości.

Problematyka ta w świetle moralnego nauczania Kościoła katolickiego ściśle związana jest z IV przykazaniem Dekalogu, które wskazuje na cześć i szacunek, jakie każdy człowiek winien jest swoim rodzicom – ojcu i matce, którzy dali mu życie, troszczyli się i wychowali. Boski Prawodawca analogicznie odnosi się do ojczyzny, która dla swoich obywateli jest matką, która ich zrodziła dla społeczności i dziedzictwa kulturowego, wykarmiła i wychowała. Stąd miłość tej Matki jest świętym prawem i obowiązkiem każdego obywatela naszego i innych narodów.

1. Pojęcie patriotyzmu

Patriotyzm jest określoną postawą człowieka (patrioty/patriotki) wobec swojej ojczyzny, która pojmowana jest w szerokim sensie jako „ziemia ojców” (łac. *pater* – ojciec, *patria* – ojczyzna), dzięki której człowiek otrzymuje całe bogactwo swej kultury, języka, dorobku minionych pokoleń, wypracowanych wartości czy odzyskanej suwerenności¹. Postawa patriotyczna cechuje się przede wszystkim rzetelną pracą na rzecz swego kraju i narodu, przedkładaniem wyższych wartości (niepodległość czy suwerenność) nad własne interesy. Patriotyzm to postawa i gotowość obrony ojczyzny, nawet za cenę własnego życia, co świadczy o przywiązaniu, miłości i solidarności z własnym narodem. Dla chrześcijanina miłość do ojczyzny pozostaje zawsze w pewnej relacji do Boga, który jest jedyną i ostateczną normą życia człowieka. Stąd dbałość o rozwój materialny i kulturowy własnego narodu, nie może być zubożony o wartości duchowe i religijne, które w rozumieniu chrześcijańskim są pierwsze w hierarchii wartości.

¹ Por. B. Niemiec, *Patriotyzm*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, A. Zwoliński (red.), Radom 2003, s. 353. Por. także PG, *Ojczyzna*, w: *Słownik teologii biblijnej*, X. L. Dufour (red.), tłum. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 628. *Słownik języka polskiego*, t. VI, W. Doroszewski (red.), Warszawa 1964, s. 189.

Miłość do własnego kraju nie może graniczyć z jakimś szowinizmem czy skrajnym nacjonalizmem, który nie dostrzega istnienia innych ludów i kultur. Prawdziwy patriotyzm domaga się poszanowania dla dorobku kulturowego i dziejowego dziedzictwa innych narodów, nie zaniehbując jednak poszanowania i kultywowania własnej tradycji i dorobku pozostawionego po przodkach².

Patriotyzm zatem jawi się jako całokształt działań ku dobru własnego narodu i w służbie ojczyzny, których motywem jest miłość do własnego kraju, przekraczająca pragnienie własnych korzyści i wygody, niekiedy posunięta aż po heroizm, uzdalniający do przelania krwi za swój kraj.

2. Sens patriotyzmu

Wystarczy rozejrzeć się wokół – od prawie 20 lat żyjemy w niepodległym kraju, który nie ma żadnych wrogów, nastających na jego niepodległość i tożsamość narodową. Gospodarka względnie się rozwija, a, według raportów ONZ plasujemy się w pierwszej 40 najbogatszych państw świata. Od kilku lat zaliczamy się w poczet państw Unii Europejskiej, która tworzy swoistą rodzinę państw naszego kontynentu. Zasadnym zatem zdaje się być pytanie o sens patriotyzmu w obecnych czasach i jego wymiar³.

Jeszcze kilkanaście lat temu każdy dokładnie potrafił określić pojęcie patriotyzmu: walka o niepodległość, o wolność sumienia, światopoglądu czy pluralizm polityczny. Taki właśnie obraz patriotyzmu jest głęboko zakodowany w umysłach i sercach Polaków, których historia ściśle łączy się z ruchami powstańczo-konspiracyjnymi, walką o polską mowę, o wolność spod jarzma różnych okupantów i reżimów. Tymczasem w czasach pokoju i pewnego dobrobytu pojęcie patriotyzmu uległo pewnemu rozmyciu⁴.

Patriotyzm od zarania dziejów ukazywany był jako szczególna wartość i cnota człowieka, przez które wyraża on miłość do kraju swoich przodków. W Starym Testamencie znajdujemy wiele postaw ludzi, którzy są gotowi zapłacić każdą cenę, by bronić swej ojczyzny. Znajdujemy tam mężną Judytę i Esterę (por. Jdt 1,1nn; Est 1,1nn) – kobiety, które w imię miłości do swych pobratymców, nie wahały się z narażeniem własnego życia wystąpić w obronie narodu. W Psalmach natchniony autor raz po raz odwołuje się do Boga, prosząc o pomyślność i dostatek dla swego kraju (por. Ps 118,25; 128,6; 144,12). W Księdze Nehemiasza (por. Ne 2,17) odnajdujemy nawoływanie do odbudowy zniszczonego kraju, zaś powstanie Machabeuszy (por. 1-2 Mach) jest jedną wielką epopeją narodową, opisującą walkę o wyzwolenie Izraela⁵.

Ziemska ojczyzna dla chrześcijan jest zapowiedzią królestwa Bożego, którego autentyczne budowanie rozpoczyna się już tu na ziemi⁶. W myśl Ewangelii

² Por. B. Niemiec, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 353. Por. także *Katechizm Kościoła Katolickiego*, (dalej jako KKK), Poznań 1994, nr 2199.

³ Por. *Patriotyzm, ale jaki?*, www.wiadomosci24.pl/arttykul/patriotyzm_ale_jaki_18445n (data wejścia: 26.10.2007).

⁴ Por. tamże.

⁵ Por. S. Olejnik, *Teologia moralna życia społecznego*, Włocławek 2000, s. 362-363.

⁶ Wezwanie z *Modlitwy Pańskiej* „Przyjdź królestwo Twoje” jest tego wymownym świadectwem. (przyp. autora).

Chrystusowej człowiek nie może żyć oderwany od realiów i uwarunkowań ziemskiej egzystencji, która zakłada przynależność każdego człowieka do własnego narodu⁷.

Dzisiaj to obywatele Polski współtworzą swój kraj i bynajmniej nie jest to tylko pusty slogan. Zatem postawa patriotyczna w dzisiejszych czasach jawi się jako aktywny udział w życiu społecznym, które przejawia się w:

- uczestnictwie w wyborach;
- działalności społecznej;
- aktywności politycznej;
- uczciwości w płaceniu podatków;
- pracy i służbie dla własnego kraju.

Zakres tych obowiązków winien także dotyczyć ziemi, która żywi i dostarcza koniecznych dla ludzkiej egzystencji środków⁸.

Najgłębszego sensu patriotyzmu należy doszukiwać się w specyficznej relacji miłości, która łączy obywatela-syna i ojczyznę-matkę, której pojęcie obejmuje zarówno członków własnego narodu, jak i ziemię, która wyznacza jej terytorium geograficzne. W ojczyźnie bowiem człowiek wzrasta, znajduje swoje miejsce, otrzymuje wykształcenie i konieczne środki do życia. Ojczyzna bowiem dla człowieka jest niezbędnym źródłem jego tożsamości. Łączność z dorobkiem kulturowym, często z walką o lepszy byt i wolność następnych pokoleń, daje poczucie swoistej więzi, która jest w stanie przekroczyć datę urodzenia indywidualnego człowieka i połączyć w jedną nierozzerwalną całość przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Ojczyzna to wartość najcenniejsza – skarb, którego pomnażanie jest moralną powinnością człowieka⁹.

Imperatyw miłowania ojczyzny ściśle wiąże się także z kardynalną cnotą sprawiedliwości, która usprawnia człowieka do oddawania każdemu tego, co mu się słusznie należy¹⁰. W zakres osób, którym winniśmy oddać sprawiedliwość wchodzi także naród – wspólnota osób zamieszkująca to samo terytorium geograficzne, na którym człowiek wzrastał, kształcił się i wychowywał w cieniu jego dorobku i tradycji kulturowej¹¹.

Sensu patriotyzmu w dzisiejszych czasach można zatem upatrywać w synowskiej relacji, jaka łączy dziecko ze swoimi rodzicami. Pietyzm, którego domaga się od człowieka Boski Prawodawca, wpisując w IV przykazanie Dekalogu szacunek dla własnego kraju, podyktowany jest wolą Boga, by wspólnota stała się tym szczególnym miejscem, gdzie osoba ludzka rozwija się, uczy się miłości i szacunku dla drugiego człowieka oraz dąży do świętości.

⁷ Por. T. Sikorski, *Patriotyzm*, w: *Słownik teologiczny*, A. Zuberbier (red.), Katowice 1998, s. 392.

⁸ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, (dalej jako KDK), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, nr 75. Por. także KKK 2240. *Patriotyzm, ale jaki...*, art.cyt., (data wejścia: 26.10.2007).

⁹ Por. B. Niemiec, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 354.

¹⁰ Por. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna. Skróty*, II-II, q. 58, a. 1-3, Warszawa 2000. Por. także J. Szyran, *Asceza dla każdego*, Niepokalanów 2007, s. 23-24.

¹¹ Por. KKK 1807.

3. Wymiary patriotyzmu we współczesnym świecie

Dzisiejsze rozumienie patriotyzmu nie może ograniczać się jedynie do obiegowego pojęcia miłości ojczyzny, lecz powinno zawierać w sobie konkretną treść, która stanowiłaby uniwersalne przesłanie, odnoszące się do sposobów wyrażania tejże miłości¹².

3.1. Praca na rzecz własnego kraju

Duch miłości do własnego narodu wyzwala w człowieku potrzebę nieustannego dążenia do polepszania kondycji gospodarczej swego kraju, co tym samym przyczyniania się do lepszego bytu jego obywateli. Jednym zatem z elementów wyrażających postawę patriotyczną jest szacunek dla szeroko pojętej pracy na rzecz rozwoju dóbr ojczystych. Praca ta często może się wiązać z pewnym wyrzeczeniem i ofiarą, która w szczególnych sytuacjach może posunąć się aż do bohaterskiej postawy w obronie nienaruszalnych wartości¹³.

W tej sytuacji, choć migracja¹⁴ zarobkowa jest pewnym sposobem zabiegania o godziwe warunki życia rodziny, jawi się pytanie, na ile współczesne „wędrówki ludów”: specjalistów w różnych branżach, lekarzy, pielęgniarek, itd. jest moralnie usprawiedliwione? Wszak dobrobyt ojczyzny nie zależy wyłącznie od mądrych decyzji politycznych i gospodarczych, ale także od wspólnego wysiłku wszystkich jego obywateli. Tymczasem dbałość jedynie o własne korzyści materialne powoduje, że w kraju pozostaje coraz mniej specjalistów, których ten kraj kształcił przez lata, licząc na ich wkład w dobro wszystkich jego obywateli¹⁵. Postawa taka jednoznacznie kojarzy się z jawnym naruszeniem sprawiedliwości społecznej, której państwo, jak i jego obywatele powinni od siebie nawzajem wymagać.

Ten duch wdzięczności, jaki powinien towarzyszyć obywatelom pracującym na rzecz własnego kraju, jest najpełniejszym wyrazem zrozumienia potrzeb i miłości dla własnego narodu.

3.2. Poznanie własnego kraju

Znajomość dziejów własnego narodu oraz dziedzictwa kulturowego jest znaczącym elementem w kształtowaniu ducha patriotycznego. Dziedzina ta w dużej mierze stanowi jeden z elementów wychowawczych, zarówno na poziomie domu rodzinnego, jak i wykształcenia szkolnego. Poznanie własnego kraju, jego zabytków, miejsc szczególnej pamięci, wielkich wydarzeń historycznych oraz twórców kultury

¹² Por. M. Pasymski, *Wyznaczniki patriotyzmu*, „Znak” 25 (1973) nr 4, s. 389-401.

¹³ Por. T. Sikorski, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 392. Por. także B. Niemiec, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 355. E. Juśko, *Co dziś znaczy patriotyzm?*, www.vulcan.edu.pl/eid/archiwum/1999/05/co_dzis (data wejścia: 26.10.2007).

¹⁴ „Emigrant nie gardzi ojczyzną, nie jest obojętny na jej los i nie wybiera dróg przeciwstawnych dobru swej ziemi rodzinnej. Zmuszony przez nieprzezwyciężalne trudności do opuszczenia kraju, wychodzi zeń z ciężkim sercem, ale i z postanowieniem utrzymywania najściślej więzi z miejscem swego pochodzenia, z ludźmi, którzy tam pozostają”. T. Sikorski, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 392.

¹⁵ Por. KKK 2239.

narodowej i bohaterów walk wyzwoleniczych, jest fundamentalnym znakiem więzi łączącej jednostkę ludzką ze swoją ojczyzną¹⁶.

3.3. Poszanowanie języka ojczystego

Ojczyzna to także język, którym posługują się ludzie na danym terytorium wraz z jego regionalnymi odmianami. Miłość ojczyzny zatem, to także wrażliwość na piękno tego języka. Często bowiem dochodzi do naruszenia tej wyjątkowej wartości w podwójnym wymiarze.

Z jednej bowiem strony doświadczamy niemal na każdym kroku szpetoty obco brzmiących nazw i terminów, które z powodzeniem znalazłyby swoje odpowiedniki w języku polskim:

- *sale* – wyprzedaż;
- *shop* – sklep;
- *show* – pokaz, widowisko;
- *cinema* – kino;
- *weekend* – koniec tygodnia;
- *travel* – podróż, słowo często używane w nazwach biur podróży;
- *make up* – makijaż;
- *party* – spotkanie towarzyskie, impreza;
- *lunch* – określenie zastępujące słowo: obiad; itd.

Z drugiej zaś strony jesteśmy świadkami niszczenia kultury języka, już nie tylko przez wszechobecny wulgaryzm, lecz także niedbalstwo językowe:

- *nara* – na razie, do zobaczenia;
- *spoko* – spokojnie, nie ma problemu;
- *siemka* – skrót od: jak się masz?;
- *impra* – zabawa, impreza; itd.

Tego rodzaju skróty i żargon sięgnął także mediów, które z lubością faszerują społeczeństwo tego rodzaju *nowomową*, która nie ma nic wspólnego z językiem polskim, jaki znamy z literatury i tradycji naszego narodu¹⁷.

Język stanowi ważny element odrębności narodowej i kulturowej. Historia ukazuje ludzi, którzy w obronie tegoż języka potrafili znieść największe katusze (dzieci Wrześni). Tymczasem dziś tak często sami wyrzekamy się polskiej mowy na rzecz nowoczesnej terminologii rodem z za oceanu.

3.4. Świadectwo własnej tożsamości narodowej

Ważnym elementem ducha patriotyzmu jest dawanie świadectwa własnej przynależności narodowej oraz umiejętność godnego reprezentowania własnego kraju wobec innych narodów.

Obiegowa opinia, która głosi, że Polak to pijak, złodziej, itd. często jest bardzo krzywdząca, a jest wynikiem postawy niektórych naszych rodaków, którzy poza granicami kraju usiłują zrobić „karierę” nie licząc się z tamtejszą opinią publiczną.

¹⁶ Por. S. Olejnik, *Teologia moralna...*, dz.cyt., s. 365-366.

¹⁷ Por. B. Niemiec, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 354.

Świadomość własnej przynależności narodowej oznacza kultywowanie tradycji ojców pod każdą szerokością geograficzną, niezależnie od miejscowych zwyczajów, które również winny być otaczane szacunkiem i zrozumieniem¹⁸. Często bowiem zachłystnięci modą płynącą z krajów Zachodnich czy kulturą zza oceanu, porzucamy własne obrzędy, tradycje i zwyczaje, przejmując obce naszej kulturze i często absurdalne czy wręcz żenujące zachowania i postawy innych kultur.

Wyrazem świadectwa dla własnej tożsamości narodowej jest również w pewnym sensie religia chrześcijańska, która od ponad tysiąca lat towarzyszy narodowi polskiemu. „Wzbogacanie” jej o obce tradycje chrześcijańskiej elementy, stanowi poważne niebezpieczeństwo dla wiary, ale jest również swoistym odchodzeniem od tradycji przodków, którzy w tej wierze rodzili się, żyli i umierali¹⁹.

3.5. Ziemia ojczysta

Oprócz własnego narodu, kultury, języka czy innych wartości ściśle związanych z duchem patriotyzmu, ważnym elementem jest także szacunek dla ojczystej ziemi, który przejawia się przede wszystkim w ochronie rodzimej przyrody²⁰.

Bóg całe pięć dni poświęcił, by człowiekowi przygotować przyjazne środowisko (por. Rdz 1,1-25), by mógł on w nim egzystować i znaleźć stosowne warunki do życia. Nakaz Boży, by ludzie czynili sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1,28), kładzie na wszystkich mieszkańców ziemskiego globu ogromną odpowiedzialność za świat przyrody, który został dany człowiekowi w darze. W imię miłości do własnej ojczyzny i narodu – pokoleń, które przyjdą po nas – człowiek winien patrzeć w przyszłość: jakie dziedzictwo, zostawimy następnym pokoleniom, gdyż może okazać się, że po super szybkich autostradach nie będzie miał kto jeździć z powodu chorób i kataklizmów wywołanych degradacją przyrody²¹.

Świadectwo własnej przynależności narodowej, szacunek dla tradycji ojców, własnego języka, ziemi i praca dla swego kraju są fundamentalnymi znakami ducha patriotyzmu. Człowiek kierujący się w swoim życiu miłością do ojczyzny, niezależnie od miejsca swego pobytu będzie się chlubił swymi korzeniami i rozślawiał chwałę swej ziemi.

4. Postawy zaprzeczające patriotyzmowi

Ojczyzna z powyższych analiz jawi się jako wielka wartość i dar Boga, który winien być szanowany i przyjęty z wdzięcznością. Nikt nie wybiera sobie ojczyzny, lecz przyjmuje kraj, w którym przyszło mu żyć. Nie rzadko jednak zdarza się, że rządzony nieudolnie kraj popada w chaos i wkradają się do niego różne przejawy zła. Zło, które dotyka narodu nie może być akceptowane i należy dołożyć wszelkich starań, by się jemu przeciwstawić, działając na rzecz przemian.

¹⁸ Znane angielskie powiedzenie *my world – my home*, ukazuje, że Anglik będzie wprowadzał swoje zwyczaje na każdej szerokości geograficznej (przyp. autora).

¹⁹ Por. B. Niemiec, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 354.

²⁰ Por. S. Olejnik, *Teologia moralna...*, dz.cyt., s. 364.

²¹ Por. W. Bółoz, *Życie w ludzkich rękach*, Warszawa 1997, s. 81-82.

Istnieją sytuacje, gdy ucieczka z ojczyzny jest jedynym sposobem ratowania swej zagrożonej egzystencji. Człowiek w takiej sytuacji opuszcza swój kraj ze względów politycznych lub „za chlebem”, jednak nie zrywa z nim więzi, lecz gotowy jest w każdej chwili do powrotu, gdy tylko zmienią się warunki bytowe²². Stąd obowiązek miłowania ojczyzny szczególnie dotyka władz państwowych, od których decyzji politycznych i gospodarczych w dużej mierze zależy los obywateli i przyszłość kraju²³.

Najcięższym wykroczeniem przeciw miłości ojczyzny jest zdrada – zerwanie z nią więzi i przystąpienie do innej społeczności narodowej z pobudek egoistycznych, w celu osiągnięcia własnych korzyści lub uniknięcia straty prywatnej własności. Taka postawa szczególnie rażąca jest w czasie zmagania narodu z okupantem, gdy część społeczeństwa deklaruje przejście na stronę wroga czy poddanie się znienawidzonej przez wszystkich władzy²⁴.

Rażącymi wykroczeniami przeciw miłości własnego kraju są także:

- zaniedbanie wykonywania codziennych obowiązków;
- uchylanie się od sumiennej i uczciwej pracy;
- brak poszanowania dla mienia społecznego;
- brak troski o wychowanie młodzieży;
- brak kultury w obcowaniu z ludźmi;
- brak poszanowania dla godności człowieka i jego przekonań światopoglądowych²⁵.

Często spotykanym wykroczeniem w naszych czasach jest nacjonalizm i szowinizm, które charakteryzują się wypaczonym i karykaturalnym umiłowaniem tego, co ojczyste. Postawa taka wyraża się w niechęci czy wręcz nienawiści do tego, co obce (światopogląd, rasa czy religia). Taka postawa jest sprzeczna z chrześcijańskim pojmowaniem miłości ojczyzny²⁶.

Prawdziwy patriotyzm wychodzi od miłości własnego kraju i zataczając coraz szersze kręgi, obejmuje szacunkiem wszystkich ludzi, niezależnie od ich rasy, języka czy wyznawanej religii. Miłość ojczyzny przejawia się w umiejętności harmonijnego współistnienia narodów, z których każdy na pierwszym miejscu stawia dobro własnego kraju, troszcząc się przede wszystkim o jego rozwój. Jednak nie może to odbywać się kosztem innych ludów, które także mają prawo do szacunku i miłości.

* * *

Imperatyw miłowania własnej ojczyzny nie jest tylko nakazem IV przykazania Dekalogu, ale wynika także z naturalnego przywiązania do ziemi przodków, z którą wiąże człowieka wspólna tradycja, zwyczaje, kultura czy często religia. Osoba przepojona duchem patriotyzmu zdolna jest do wielu poświęceń dla dobra swego kraju: w czasie wojny gotowa jest oddać za niego życie, zaś w czasach pokoju umie przestrzegać jego praw i wytrwale pracować dla wspólnego dobra jego obywateli. Miłość ojczyzny jest zatem obowiązkiem wypływającym z natury człowieka, a

²² Por. S. Olejnik, *Teologia moralna...*, dz.cyt., s. 370.

²³ Por. KKK 2242.

²⁴ Por. T. Sikorski, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 392.

²⁵ Por. tamże. Por. także KDK, 75.

²⁶ Por. T. Sikorski, *Patriotyzm...*, dz.cyt., s. 392-393.

zarazem zadaniem, jakie Bóg stawia w imię wdzięczności wobec ojczyzny-matki.

SŁOWA KLUCZOWE

Patriotyzm, Ojczyzna, Dekalog

Tytuł i streszczenie w j. niemieckim

DER TITEL: Das moralische Pflichtgebot der Vaterlandsiebe

Die Kurzfassung

Der Begriff der Vaterlandsiebe bedarf in der heutigen Zeit einer exakten Definition und Präzisierung. Bis jetzt war der Begriff mit den Befreiungskämpfen, mit den Vielen, die im Kampf mit der Besatzungsmacht oder bei der Verteidigung des Vaterlandes den Tod erleiden mussten, verbunden.

In der heutigen Zeit hat die Vaterlandsiebe ein neues Erscheinungsbild angenommen. In der Zeit des Friedens und des relativen Wohlstandes stellt sich die Vaterlandsiebe vor allem als Dienst für das Land, die Achtung der Rechte, der Tradition, der Sprache und der Erde (des Umweltschutzes) dar, die das geographische Gebiet des Vaterlandes (der Heimat) bestimmt.

Die heutige Vaterlandsiebe braucht den Übergang von der Ideologie zur Tat, die unabhängig vom Aufenthaltsort, den Menschen mit der Erde der Urahnen verbindet und ihm befiehlt zu seinen Wurzeln immer zurückzukehren. Deshalb entbindet die Migration die Menschen auch nicht von der moralischen Pflicht zur Vaterlandsiebe, die aus doppeltem Gebot erfolgt: des IV. Gebotes des Dekaloges, in dem die Vaterlandsiebe durch den Gesetzgeber als die Liebe des Bürger-Sohnes zur Vaterlands-Mutter gefasst wurde und der Tugend der Gerechtigkeit, die zur Dankbarkeit für vom Vaterland erhaltene geistige, kulturelle, intellektuelle und materielle Güter verpflichtet.

SCHLÜSSELWORTE

Die Vaterlandsiebe, das Vaterland, Die zehn Gebote (der Dekalog).